ELS FLORIJN

Het *meisje* dat verdween

Gebaseerd op een waargebeurd verhaal
over een Joodse peuter die werd verraden

MOZAÏEK | ROMAN

Els Florijn

Het meisje dat verdween

Roman

Tiende druk

UITGEVERIJ MOZAÏEK, UTRECHT

DEEL I

Ditte 1943
Lotte 1938-1946 en verder

1943

Ze weet niet waarvan ze wakker wordt. Ze ligt roerloos op haar rug in bed en luistert naar de geluiden in huis.

Het lijkt alsof het oude huis opgehouden is met ademen, alsof het tikken van de buizen, het kraken van de spanten, het kreunen van het dak voorbij is.

Ze gaat rechtop zitten. Ze voelt de krullen in haar donkere haar langs haar gezicht glijden en ze kijkt met grote ogen de kamer in. Alles lijkt gewoon. Maar toch is dat niet zo, want ze hoort het water niet door de leidingen stromen, geen mama die de kraan opendraait om haar gezicht te wassen. Ze hoort papa's stem niet, geen voetstappen op de trap. Er komt geen licht door de gordijnen. Het is dus nog avond, of nacht. En Lotte? Waar is Lotte?

Ze duwt de deken van zich af. Haar witte beentjes komen over de rand van het bed, en met haar blote voeten stapt ze op de koude vloer.

Trillend staat ze in haar nachtpon naast het bed.

'Eerst je sokken aan. Anders vat je kou,' zegt Lotte altijd, en daarom zoekt ze tussen de kleren die ze gisteravond op de stoel gelegd heeft naar haar sokken. Ze gaat op bed zitten om ze aan

te trekken. Ze heeft het gevoel dat haar keel gevangen zit in een strakke band.

Ze duwt de slaapkamerdeur open.

'Lotte?' En, als het stil blijft: 'Papa?'

Niets.

Ze loopt naar beneden, zich vasthoudend aan de leuning, tree voor tree. Haar ogen zijn groot en ze wil niet huilen, maar haar lip begint te trillen. Overal is het donker. En waar is Lotte? Lotte is er altijd. Papa heeft haar naar bed gebracht, maar Lotte was er wel, want ze hoorde haar stem, vaag en vertrouwd van beneden.

'Lotte?' zegt ze weer, en als het weer stil blijft, suizelend stil, en donker, begint ze te huilen. Ze gaat halverwege de trap zitten.

Tegenover haar is de voordeur. Ze hoort het geluidje ondanks haar snikken, en verbaasd is ze stil. Er wordt een sleutel in het slot gestoken en omgedraaid.

'Frieke!' zegt ze, en nog een keer: 'Frieke!' Zo blij is ze dat ze degene die binnenkomt, kent.

Het meisje kijkt omhoog.

'Ditte? Maar kind, wat doe jij hier? In je nachtpon in het donker op de trap? Waar zijn je papa en mama en Lotte?'

'Ditte weet het niet.' Ze begint weer te huilen, met lange uithalen, ze kan niet stoppen, ook niet als Frieke haar optilt en van de trap af draagt.

Ze lopen samen de kamers door, eerst beneden, dan boven, maar alles is stil: het bed van papa en mama is opgemaakt, Lottes bed ook.

'Toen je naar beneden ging daarnet, was er toen al niemand?' Er is een diepe rimpel tussen Friekes ogen gekomen, alsof ze boos is.

Ze schudt haar hoofd. 'Ditte wil naar Lotte toe, naar Lotte toe!'

Frieke zucht. 'Kind, als ik wist waar Lotte was, mocht je meteen naar haar toe.'

'Ze zijn opgegeten!'

'Opgegeten? Hoe kom je daar nu bij?'

'Papa zei dat de Duitsers Joden eten.'

'Ik denk dat je het verkeerd verstaan hebt. De Duitsers eten geen Joden.'

Frieke zet haar op het aanrecht en begint chocolademelk te maken, iets wat Ditte anders alleen zondags krijgt. Het lijkt alsof Frieke niet goed kan nadenken, want ze morst melk, en ze doet ook geen suiker in de chocolademelk. Zonder lust ze het niet, al heeft mama pas gezegd dat ze heel zuinig moeten doen met de suiker.

Ze zegt het zachtjes, omdat ze anders echt geen chocolademelk lust: 'Frieke, mag Ditte suiker?'

'Hè? Ja natuurlijk, liefje.'

Ze ziet hoe Frieke zich omdraait en de suikerpot wil pakken, hoe ze dan opeens een briefje van de keukentafel pakt. Ze blijft half omgedraaid staan en leest wat erop staat.

'Je gaat met mij mee,' zegt ze dan. 'Drink je chocolademelk maar op.'

Ditte ziet dat er tranen in haar ogen staan.

Ze durft niet te zeggen dat er nog steeds geen suiker in zit, ze zegt niets, maar drinkt de chocolademelk op.

Lotte 1938-1940

Mijn vroegste herinnering aan mama is een heel mooie: ze tilt mij op en zet mij op de buitenbank, gaat er zelf naast zitten en zet een bak tussen ons in.

'Dit zijn kersen, Lotte. Heb je wel eens kersen geproefd?'

Ze breekt er één van het steeltje af en stopt hem in mijn mond.

'Er zit een pit in. Die mag je uitspugen, op de grond.'

Ik kan me de zoete smaak herinneren, en ook het gevoel van de tweelingkersen die mama over mijn oren hing: lekker koel. Ze werden een beetje warm van het hangen tegen mijn huid aan, het leek alsof ze daarna nog zoeter waren als ik ze opat.

Van het begin af aan wist ik dat papa en mama niet mijn echte vader en moeder waren, maar omdat ik zo klein was toen ze mij, nadat mijn eigen ouders bij een treinongeval om waren gekomen, in huis namen, heb ik nooit iets anders tegen ze gezegd dan papa en mama.

Achter het huis hadden wij een lange, ruime tuin, met helemaal achterin een grote appelboom. Met mama ging ik

in de herfst de gevallen appels rapen, samen zittend op de tuinbank schilden we ze. We deden wie de langste schil kon krijgen, en wie als eerste zijn emmer leeg had. Daarna kookten we er appelmoes van, ik mocht toen ik nog maar drie of vier was al roeren in de grote pan op het vuur, tot mijn arm er gevoelloos van werd.

Ik denk dat ik elf was toen ik, naast haar appels schillend op de tuinbank, haar vroeg of ze het erg vond dat papa en zij geen kinderen hadden. Ik vroeg het op een onbeholpen, kinderlijke manier, maar wel vanuit de overvloed van mijn gedachten: 'Mama, vindt u het erg dat u en papa geen kind hebben?' en daarna, hakkelend: 'Ik bedoel, ik ben er wel, maar…'

Ze liet haar appelschilmesje en de half geschilde appel in haar schoot rusten. Ik zag hoe ze naar woorden zocht, hoe de tranen in haar ogen schoten, maar voor ik me kon verontschuldigen voor mijn vraag, gaf ze al antwoord.

'Natuurlijk vind ik dat erg, Lottie.' Ze gebruikte mijn koosnaampje. 'Papa en ik hadden dat heel graag anders gewild. Maar één ding probeer ik te leren, en soms heb ik daar steun aan: je hebt er geen recht op, op kinderen, en als de Heer der wereld het beter vindt dat wij geen kinderen krijgen, dan vertrouw ik erop dat Hij het het beste weet.'

Op iets luchtiger toon voegde ze eraan toe, terwijl ze de appel en het mesje weer oppakte: 'En gelukkig heb ik jou, om niet al te veel te tobben. Je weet dat we er heel dankbaar voor zijn dat wij toestemming gekregen hebben om jou bij ons in huis te nemen.'

Ze streek even met de rug van haar hand over mijn haar, omdat haar vingers nat waren van het appelsap. 'Ik heb mijn emmer al half leeg, en jij?'

'Ik ook.'

Ik liet de in stukken gesneden appel in de grote pan vallen die voor ons stond, en terwijl ik een nieuwe appel pakte, keek ik mama van opzij aan. Ze was achtentwintig, toen ik bij hen kwam wonen. Nu was ze bijna achtendertig, en haar mooie opgestoken haren konden niet verhullen dat ze grijs begon te worden bij haar slapen.

Ik bedacht dat ik het wel best vond, zo, die onverdeelde aandacht. Ik werd niet verwend, daarvoor moest papa te hard werken in de grote manufacturenwinkel, en mama was vaak druk met de administratie. Ik ging vaak met papa mee, of ik ging meteen uit school naar de winkel. Achter de winkel was een ruimte met een tafel en dan mocht ik met oude lapjes en knopen en restjes kant zo veel knutselen en naaien als ik wilde. Ik kon er uren zoet zijn.

En soms ging ik met mama naar de grote stad, om kleding te kopen en dan dronken we thee op een terrasje. Of papa liet me zien in zijn donkere kamer hoe je foto's ontwikkelde. Ik hielp hem dan met het ophangen van de foto's. Hij liet me ook zien hoe ik zelf foto's kon maken, maar ik vond de camera te zwaar en het statief te onhandig; ik heb er maar een paar gemaakt, en maar één goede. Die goede is een foto van mijn vader en moeder, naast elkaar staand, hun hoofden naar elkaar toe, gebogen over papa's nieuwe filmcamera. Het licht van het raam waar ze naast staan, legt over hun gezichten een mooie, zachte trek, papa's ogen lachen in die van mama, en volgens mij dachten ze op dat moment helemaal niet aan het nieuwe filmapparaat, maar alleen aan elkaar. Ik mocht de foto hebben, omdat ik hem gemaakt had, en hij heeft jarenlang op mijn slaapkamer gehangen.

Ik dacht dat het allemaal wel mee zou vallen met de oorlog waar papa bang voor was, dat hij overdreef. Hoe zouden die

mensen uit een ver land nou ons, hier, in ons kleine dorp weten te achterhalen? Hoe zouden ze weten dat wij Joden waren? Papa had familie in Duitsland en hij hoorde van hen verontrustende berichten; zijn gezicht werd somber, hij dacht veel na en hield nauwgezet het nieuws bij. Mama en ik dachten dat het wel over zou gaan.

Bovendien had mama haar gedachten in deze tijd bij iets anders. Ze was al weken moe en ziek en kon 's ochtends haar bed bijna niet uit komen; haar mooie, smalle gezicht was mager geworden en ze had donkere kringen onder haar ogen. Ze was al een paar keer erg verkouden geweest, haar ogen traanden telkens, haar haren waren nog grijzer geworden.

Papa en ik drongen erop aan dat ze naar een dokter zou gaan. Ze wilde niet. Zij, die nooit naar een dokter ging, die bijna nooit ziek was! Maar toen ze op een ochtend misselijk en grauw van een half doorwaakte nacht (ik had haar wel drie of vier keer uit bed horen gaan) wakker werd, leek het alsof ze haar verzet opgaf. Ze ging naar het spreekuur van de huisarts.

Ik keek naar haar terwijl ze haar haren kamde en ze opstak. Ze had een mooie donkerrode mousselinen jurk aan, die een beetje ouderwets aandeed, maar haar bijzonder flatteerde, en dat wist ze. Ik zag haar gezicht in de spiegel, nadenkend, terwijl ze de kam door haar haren haalde en ze streng voor streng vastspeldde in een ingenieus kapsel. Ze had geprobeerd de kringen onder haar ogen een beetje weg te poederen, ik zag in het licht dat door het raam viel de lichte poederwaas op haar wangen. Ze nam van haar kaptafel zelfs het kleine flesje parfum dat ze ooit van papa gekregen had, en waarvan ze maar heel soms iets op deed. Ik mocht er niet aanzitten, maar ik had stiekem wel eens geroken en het

elegante flesje en mooie etiket bewonderd – Joy, Jean Patou, Paris, stond erop, en het moest wel een heel duur flesje zijn, anders was mama er niet zo zuinig op.

Het was alsof ze zich klaarmaakte om uit te gaan, en dat zei ik haar ook.

Ze zuchtte en keek me aan in de spiegel. 'Ik ga bepaald niet uit, Lottie, maar soms heb je een, hoe zal ik het noemen? Soms heb je een soort schild of masker nodig om een bepaalde situatie te kunnen hanteren, en daarom maak ik me zo mooi. Begrijp je dat? Nee, natuurlijk begrijp je dat niet. Misschien later.'

Ze pakte een collier uit haar juwelenkistje. Het was een ketting met bijpassende oorbellen die ik haar maar een paar keer had zien dragen: een gouden ketting met een opalen hanger, bijna vijf centimeter in doorsnee, omringd met robijnen. De oorhangers waren miniaturen van de grote hanger aan de ketting.

Ze was nog steeds mooi, ondanks dat ze er slecht uitzag. Ik was dertien jaar oud en begon een beetje interesse te krijgen in mijn uiterlijk. Ik wist, ondanks dat ik nog jong was, dat ik niet kon tippen aan de schoonheid van mijn moeder: mijn haar was sluik en donkerbruin, een beetje piekerig, ik had een te brede mond en mijn neus vond ik te groot. Mijn ogen waren wel mooi, helder en sprekend, maar daarboven had ik te opvallende wenkbrauwen. Ik miste het fijnzinnige en precieuze dat mijn moeder zo aantrekkelijk maakte.

Ze stond op en zuchtte opnieuw. 'Dan ga ik maar,' zei ze.

Ik liep achter haar aan naar beneden, ze stuurde me de keuken in om te beginnen met de voorbereiding van het eten. We hadden wel een meid, maar mama vond dat het gezond was als ik ook het huishouden leerde. Meestal sputterde ik tegen dat zíj dat vroeger ook allemaal niet hoefde te

doen, waarop ze dan antwoordde dat het nu een heel andere tijd was – maar vandaag protesteerde ik niet en keek haar na terwijl ze weg wandelde, als altijd rechtop.

Ik was bang dat ze ongeneeslijk ziek zou zijn – was ook niet de vrouw van de slager binnen een paar weken nadat ze klaagde over hoofdpijn, gestorven?

Vanuit het keukenraam zag ik haar aankomen. Iets in haar manier van lopen was vreemd. Misschien de haast waarmee ze over het trottoir liep, of haar gezichtsuitdrukking. Ik hoorde haar de voordeur openen en binnenkomen. Ze ging direct naar de huiskamer.

Dat verbaasde me. De grote, ruime keuken was het vertrek waar wij overdag het meest zaten, en mama was, als ze niet in de winkel werkte of aan haar secretaire aan het schrijven was, altijd in de keuken, om te koken, te lezen of te handwerken.

Nu ging ze naar de kamer, waar we alleen 's avonds zaten, en dan nog niet eens altijd. Het was een echte pronkkamer, met prachtige Franse meubels, zware gordijnen en een paar kostbare schilderijen.

Ik liep haar achterna.

Ze zat op de bank en had haar handen voor haar mond geslagen. Ik zag tranen in haar ogen. Ze zat daar en ik hoorde haar mompelen vanachter haar handen: 'Dit kan niet. Het zal toch niet echt waar zijn? Natuurlijk niet. Dit is echt niet mogelijk.'

Ik deed een paar stappen de kamer in en ze zag mij.

'O, Lotte,' zei ze, en nog een keer: 'O, Lotte.'

'Maar wat is er dan?' vroeg ik, en ik voelde dat ik ook begon te huilen – ik wilde niet dat mama zou sterven!

'Ik krijg een kind,' zei ze, terwijl de tranen over haar

wangen liepen en haar ogen lachten: 'Ik krijg een kind, Lottie. Een kindje. Echt waar.'

Mijn vader was dol van vreugde. Hij leek de dreigende oorlog ineens vergeten. Ik hoorde hem zingen in huis, iets wat ik hem nog nooit had horen doen. Hij nam nog een meid in dienst, eentje die ook ons eten kookte, en die als de baby geboren was, er zou zijn om mama te helpen. Ze heette Frieke.

'Als ik mijn tenen beweeg, zegt hij al dat ik me niet te druk mag maken,' mopperde mama, maar ik zag aan haar ogen dat ze van zijn bezorgdheid genoot.

En overbodig was het niet. Het was alsof dat kind haar vanbinnen opat, alsof mijn moeder langzaam maar zeker verdween. Ze werd nog smaller, terwijl haar buik dikker werd, haar gezicht had een grauwe kleur en ze kreeg vreemde gelige vlekken in haar gezicht. Ze kwam bijna niet meer buiten, alleen om naar de dokter te gaan.

's Nachts ging ze vijf of zes keer haar bed uit; soms werd ik wakker van haar. Dan hoorde ik haar heen en weer lopen door de lange gang. Toen ik een keer door een kiertje van de deur keek, zag ik dat ze haar handen in haar zij gelegd had en huilend heen en weer liep.

Ze lag heel vaak op de bank in de kamer niets te doen, haar ogen gesloten. Ze zag eruit alsof ze sliep, maar ik wist dat dat niet zo was, want als ik haar iets vroeg, gaf ze meteen antwoord.

'Wanneer komt het kindje, mama?' vroeg ik haar toen ze buiten op het grasveld lag, genietend van de namiddagwarmte van de aprilzon. Ik lag naast haar en ik wist wel dat ik zulke dingen eigenlijk niet moest vragen, want de afgelopen maanden had ik gemerkt dat er een waas van

geheimzinnigheid om zwangerschap lag, en ik begreep ook veel niet: hoe moest dat kindje uit mijn moeders buik? Ik had erover horen fluisteren, maar dat weigerde ik te geloven. Hoe kon het dat mijn moeder nu opeens wel een kind kreeg, terwijl ze er niet meer op rekende, en in de jaren ervoor nooit? Was dat alleen het werk van de Heer der wereld, zoals mama zei, of lag het nog aan iets anders? Ik had nog nooit zo veel gepiekerd. Ik was blij met het kindje dat zou komen, ik was er nieuwsgierig naar, maar ik begreep niet waarom er zo'n vreemde geheimzinnigheid om mama's dikke buik moest liggen, zó, dat ze haast niet buiten kwam en haar omvang verschool in vormeloze kleding. Die geheimzinnigheid kon ik niet zo goed met mama rijmen, want ze deed dingen waarvan ik dacht dat andere moeders van kinderen bij mij uit de klas dat nooit zouden doen, zoals samen met mij lachen om een grapje dat één van mijn vriendinnen me had verteld, en doen wie het hardst kon lopen, als we naar het strand gingen.

'Zoiets hoor je niet te vragen, lieve Lotte,' zei mama. Het leek wel alsof ze vast oefende in het moeder worden, want haar stem had de laatste tijd een lieve, tere klank gekregen, vooral als ze tegen mij praatte. Ze glimlachte.

'Ach, tegen jou kan ik dat wel zeggen. De dokter zegt dat het nog een maand duurt. Ik moet eerlijk zeggen, ik zal blij zijn als het zover is.'

Ze deed haar ogen weer dicht en ik zag een rimpel boven haar ogen.

'Bent u nog wel blij met het kindje, mama?'

Haar ogen gingen wijd open. 'Natuurlijk, Lottie. Waarom vraag je dat? Zie ik er niet blij uit?'

Ik kon niet onder woorden brengen dat haar smalle gezicht, haar stiekeme huilbuien en haar gelige kleur mij

verontrustten, daarom haalde ik mijn schouders op.

'Ik ben heel, heel erg blij met dit kind. Ik ben heel, heel blij dat de Heer der wereld het mij geeft dat ik moeder ga worden. Maar…' – haar stem kreeg een afwezige klank, alsof ze niet tegen mij praatte, maar meer tegen zichzelf – 'het is wel zwaarder dan ik dacht. Ja. Het is veel zwaarder dan ik dacht. Als het kind er eerst maar was…'

Het kind kwam. De oorlog ook. Dagenlang trokken vliegtuigen over ons dorp, wij probeerden ze te tellen, maar er was geen tellen aan. Papa liep met een bleek gezicht door het huis, hij had de winkel een paar dagen gesloten; ik wist dat hij dingen voor mama verzweeg, want toen hij met de buren praatte, en mama kwam erbij staan, ging hij snel op een ander onderwerp over. Ik zag dat mama haar wenkbrauwen optrok, maar ze zei niets.

Ik viel in slaap met het geluid van stormvuur en mitrailleurs, met vreemde gierende geluiden waarvan ik niet wist waar ze vandaan kwamen, en met het onophoudelijke gedreun van de vliegtuigmotoren. Op school deden wilde verhalen de ronde, over neergeschoten Duitse vliegers die zich in hooibergen verstopten en je, zonder dat je erop bedacht was, aanvielen.

We zaten in de kamer toen het bericht kwam dat wij voor ieder een tas met kleding en noodzakelijke spullen klaar moesten zetten, omdat het mogelijk was dat wij geëvacueerd zouden worden.

Mama lag op de bank. Toen papa het vertelde, ging ze overeind zitten. 'Ik ga mijn huis niet uit,' zei ze, en ze ging weer liggen.

'We hoeven ook alleen maar kleren en een aantal spullen klaar te zetten,' zei papa.

‘Als ik mijn huis niet uitga, hoef ik ook geen tas in te pakken,’ zei ze.

Papa ging naast haar zitten. ‘Maar Caroline, dat is waanzin! De Duitsers liggen aan de overkant van de Rijn! Je zult wel moeten!’

‘Ik zal wel moeten? Ik zal wel moeten?’ Ze ging weer rechtop zitten en in haar bleke gezicht leken haar ogen erg groot. ‘Weet je wat ik wel zal moeten? Een kind krijgen, en dat duurt niet lang meer! Wil je dat ik mijn kind krijg op een stinkende boot of baggerschuit? Is dat wat je wilt?’

‘Caroline…’

‘Niks Caroline. Mijn kind wordt geboren in ons huis. De dokter heeft gezegd dat dat prima kan.’

‘Laat me je dan in ieder geval nu naar het ziekenhuis brengen!’

‘Daar is nu nog geen reden toe. En geloof me, in het ziekenhuis hebben ze het veel te druk met de gewonden. Ik wil niemand tot last zijn.’

‘Je bent niemand tot last. Ik weet zeker dat…’

‘Stop nu, Paul. Ik blijf hier.’

‘Er zijn auto’s om…’

‘Paul. Er is nu nog geen sprake van dat we geëvacueerd worden. Tegen die tijd praten we er wel verder over.’

Mijn vader wierp een snelle blik op mij en haalde zijn schouders op. Ik zag aan zijn ogen dat voor hem het laatste woord er ook nog niet over gezegd was.

Het begon toen de grond dreunde van de beschietingen niet ver bij ons vandaan. Ik zat tegen mama aan in een hoekje van de kamer, omdat het plotseling zo hevig was. Ze voelde hoe ik beefde en streek me over mijn haren, telkens weer, in een geruststellend gebaar.

‘Het komt wel goed,’ zei ze, ‘het komt wel goed.’

Papa was naar de winkel gegaan. De mensen sloegen massaal in, en hij redeneerde dat hij zijn spullen beter kon verkopen dan het risico lopen dat zijn ramen ingeslagen zouden worden en zijn winkel leeggeroofd. Er leek wel een soort gekte over de mensen te zijn gekomen, die erger werd met elke bominslag, hoe ver weg ook.

Ik hoorde vliegtuigen overkomen, onophoudelijk, en begon te huilen. Mama bleef over mijn haar strelen. Toen zei ze: 'Lotte? Ik wil dat je wat voor me doet.'

Ik hief mijn hoofd op.

'Ga papa halen. Zeg dat hij naar vrouw Teunissen gaat en dan hierheen komt.'

'Maar…'

'Ik wil dat je nu gaat, Lotte.'

Er was zo veel onverzettelijkheid in haar stem, dat ik niet durfde te zeggen wat ik wilde: dat ik bang was voor de vliegtuigen en de bommen en de Duitsers; dat ik niet doodgeschoten wilde worden door een Duitser die zich ergens verstopt had; ik stond op en ik begon te huilen, maar liep toch naar de deur. Ik liet mama achter, ineengedoken, haar armen om haar knieën.

Het leek alsof ons dorp veranderd was, alsof de geuren en de geluiden anders waren door de angst die in de straten hing. Ik kan me niet herinneren dat ik iemand anders tegenkwam; ik rende zo hard als ik kon naar de winkel, de echo raapte gehaast mijn voetstappen op, het liefst wilde ik schreeuwen, maar ik was zo bang dat ik dat niet deed. Ik zag tijdens het rennen dat de lucht vreemd roze gekleurd was, en ik rook een zware brandlucht. Was er brand? Stond ons dorp ook in brand?

Ik schreeuwde toen ik bij de winkel was, maar de deur was op slot. Ik bonkte op de ramen, op de deuren. Niemand.

Ik voelde mijn gejaagde adem in mijn keel, ik proefde stof terwijl ik terug rende.

Daar was ons huis, ik gooide de deur achter mij dicht, stoof de kamer in. 'Mama, ik kan…'

Toen zweeg ik. Mama zat op haar knieën voor de bank, ze lag met haar gezicht op haar armen.

'Is papa daar?' vroeg ze. Ze klonk als een klein meisje.

'Ik kan papa niet vinden,' zei ik, en ik probeerde niet te huilen, maar ik kon bijna niet praten, 'ik kan papa niet vinden, hij is niet in de winkel, ik kan hem echt niet vinden!'

'Wat?' Ze tilde haar hoofd op. Ik zag zweetdruppels op haar voorhoofd, haar gezicht was wit en haar wangen felrood, haar haren waren verward.

'Wás Paul er niet? Was hij er niet? Waar ben…'

Ze zweeg, ze klemde haar handen ineen en zakte voorover op de bank; ik zag hoe haar gezicht vertrok, ze schoof op haar knieën voor de bank heen en weer, ik hoorde haar kreunen.

Toen begon ze te jammeren, haar tanden knarsten over elkaar, haar handen knepen in de bekleding van de bank tot ik de stof hoorde kraken. Ze siste tussen haar tanden door: 'Ik wil dit niet, ik wil dit niet, ik wil dit niet… Paul, Paul!'

'Máma!' zei ik, en nog een keer: 'Mama!'

Ze hief haar hoofd weer op, er waren nog meer haren losgeraakt en ze sliertten om haar gezicht.

'Ga vrouw Teunissen halen, Lotte. Nu.'

'Maar mama…' Ik kon niet praten van het huilen, omdat ik niet weer over straat wilde.

Ze schreeuwde. 'Ik wil dat je gaat! Snap dat dan, snap dat dan! Ga, ga!'

Ze kreunde. 'Och Heer der wereld,' zei ze, 'och, Heer… Elohiem, Elohiem!'

Ik rende de deur weer uit. Ik huilde niet meer, maar mijn gezicht brandde van onmacht en gekwetstheid om de toon waarop mama tegen mij gepraat had en omdat ik weer naar buiten moest, door de stoffige straten van angst.

Soms moest ik stoppen omdat ik niet meer kon. Een vieze, zurige smaak kwam in mijn mond.

Toen ik aanbelde bij het huis moest ik tegen de deur aanleunen en het duurde even voordat ik aan de bel kon trekken.

Vrouw Teunissen zelf deed open. Ik hoefde niets te zeggen, ze zag mijn gezicht en mijn ogen en ze zei: 'Ik loop met je mee.'

Samen met vrouw Teunissen teruglopen was niet zo erg; de straten waren nog steeds leeg, maar ik was niet meer alleen. We praatten niet, omdat we zo snel liepen als we konden, maar ik was niet zo bang meer voor de onophoudelijke beschietingen die ineens verder weg leken.

De deur stond open toen we aankwamen. Toen we de gang inliepen, hoorde ik papa's stem. Hij was dus thuisgekomen, lag niet dood en kapot in de straten, was niet gepakt door de Duitsers. Mijn benen werden slap van opluchting. Ik trok de buitendeur dicht en draaide de sleutel om toen we binnen waren; nu leek het alsof er niets meer kon gebeuren.

Het was alsof iedereen mij vergeten was. Mama had gezegd dat als het kindje gebracht zou worden, ik bij de buurvrouw mocht blijven. Ze had een beetje een rood gezicht gekregen toen ze dat zei. Maar nu, eenzaam in de kamer naast de slaapkamer van papa en mama, de slaapkamer waar het grote mysterie plaatsvond, waar vrouw Teunissen domineerde met haar harde maar vriendelijke stem, leek het alsof ik er niet toe deed.

Ik was tegen de muur aan gaan zitten, mijn oor tegen de muur, nieuwsgierig naar het geheimzinnige dat daar in die kamer gebeurde. Ik hoorde mama af en toe kreunen en soms jammeren, dan duwde ik mijn handen tegen mijn oren. Telkens won toch de nieuwsgierigheid het van mijn angst en duwde ik opnieuw mijn hoofd tegen de muur.

De deur van de slaapkamer ging open. 'Ik zou maar gaan, ook al is het vlakbij,' hoorde ik vrouw Teunissen zeggen, 'het gaat erg snel. De spullen moeten worden klaargelegd.'

'Paul, Paul!' riep mijn moeder.

Ik hoorde papa rennen. Hij prutste even met het slot van de voordeur, toen verdween hij. Waarheen? Wie zou er nu nog moeten komen?

Voor mijn gevoel duurde het nog geen minuut, toen was papa al terug. Achter hem aan stommelde nog iemand. Ik keek door het kiertje van de deur. Het was een vrouw die iets verder in onze straat woonde, alleen in een klein huisje.

Ze ging achter papa de slaapkamer in en ik hoorde haar zacht iets zeggen. Wat ze zei verstond ik niet. Toen liep ze de deur uit, naar beneden. Ik hoorde hoe ze de kachel aanstak, ik hoorde water lopen.

Mama jammerde weer. Het ging over in praten, op een toon waarvan ik niet gedacht had dat ik die ooit van haar zou horen: smekend, een beetje jankerig: 'Het doet pijn, het doet zo'n pijn…'

'Hou vol. Je kindje is er bijna.' Vrouw Teunissen met haar harde stem. De buurvrouw kwam de trap weer op, ik zag haar door de kier naar boven komen, haar hoofd gebogen over een schaal met water waar de damp vanaf sloeg, doeken over haar schouder.

Het bleef een poosje stil. Ik ging verzitten en dacht eraan om naar beneden te sluipen, toen ik opnieuw de gebiedende

stem van de vroedvrouw hoorde, nu zachter. Ik verstond niet wat ze zei.

Het werd stil. Heel erg lang. Ik durfde me niet te bewegen.

En toen, terwijl mijn hart in mijn keel bonsde, hoorde ik het: er huilde een kindje, ijl en stokkend.

Ze werd op dinsdag 14 mei 1940 geboren in golven van pijn, angst en bloed: Edith Caroline Stein, een mager, rood en geplooid kindje. Het was ook de dag dat Rotterdam wegzonk, eerst in vuur en toen in duisternis, de dag waarop die stad veranderde in een stoffige, drabbige puinvlakte waar straten ergens begonnen en zomaar ophielden, de dag dat Nederland capituleerde – maar dat wisten we nog niet.

Het had een hele tijd geduurd voor ik naar boven mocht. Na het huilen van het kindje was ik naar beneden geslopen, bang dat ik in de kamer ernaast betrapt zou worden. Ik hoorde boven mijn hoofd heen en weer lopen, ik hoorde hoe er gepraat werd, ik hoorde papa's stem. De deur van de slaapkamer ging open, ik hoorde '… de dokter halen…' zeggen. De deur ging weer dicht.

Ik viel in slaap op de bank, wist niet hoe lang ik geslapen had, maar ik werd wakker toen ik voetstappen hoorde. Papa stond naast me. Hij leek anders dan anders, zijn ogen waren vreemd, maar hij glimlachte naar mij.

'Kom je kijken, Lottielief? Heel zachtjes, hoor!'

Het rook vreemd in de slaapkamer, een geur die ik niet thuis kon brengen. Papa legde zijn hand in mijn rug en duwde me naar de wieg. Toen zag ik haar voor het eerst. Ze had haar vuistjes naast haar gezicht liggen, een klein, heel donker kopje in die wieg die veel te groot leek. Ik draaide me naar mama toe. Die lag met haar ogen dicht,

de deken was hoog opgetrokken. Haar gezicht was ingevallen en bleker dan ooit. Ik wilde wat zeggen, maar papa was me voor. Hij schudde zijn hoofd en duwde me naar de deur.

'Ga maar lekker slapen. Het is voor jou ook een vermoeiende dag geweest.'

Ik wist dat ik weggestuurd werd. Ik huilde hete tranen toen ik in bed lag.

Het was alsof mama verdwenen was. Er was niets meer in haar wat ik herkende, wat ik begreep. Ze leek een volslagen vreemde.

Ze lag maar in het grote bed en ze keek voor zich uit. Het was alsof alles langs haar heen ging, alsof er een leeg omhulsel in bed lag. Het voeden lukte niet, dus Ditte kreeg de fles. Vaak mocht ik dat doen, het donkere kopje in de holte van mijn arm, de ogen van Ditte omhoogkijkend naar mijn gezicht, groot en starend. Ik hield van de manier waarop dat kleine kindje zich concentreerde op mijn gezicht, of misschien was het meer op het drinken uit de fles; de starende blik die ze dan in haar ogen kreeg, haar volkomen opgaan in het zuigen aan de speen.

Ik hield van dat kleine lijfje, weerloos en warm tegen mij aan als ze na de fles in slaap viel op mijn arm. Ik hield ervan om naar haar te kijken als ze sliep, haar handjes naast haar gezicht.

Na tien dagen kwam mama uit bed, voor de eerste keer. Ik keek toe hoe ze op de arm van de verpleegster leunde, haar peignoir strak om haar lichaam geslagen, de band in een slordige knoop. Ik keek naar haar buik. Ik kon me niet voorstellen dat Ditte daarin had gezeten; er was alleen nog maar een lichte bolling te zien.

Mama liep stapje voor stapje. Felle blossen brandden op haar wangen, haar haren zaten door de war.

'Ik ben zo moe,' zei ze.

'De eerste keer is altijd wennen, hè!' zei de verpleegster op een toon waaraan ik me de afgelopen dagen was gaan ergeren – alsof mama een klein kind was! Ze articuleerde overdreven en praatte harder dan eigenlijk nodig was.

'Ik wil terug in bed,' zei mama.

'Kom, kom. Nog een paar stapjes. Het gaat toch heel goed? U moet het al heel gauw allemaal zelf doen, hoor.'

'Ik heb het koud,' zei mama.

'Het is hier heerlijk warm. Ik wil ook wel even die lekkere warme bedsokken pakken, dan kunt u lekker op de stoel bij het bed zitten.'

Ze bedoelde het vast heel goed, maar mijn tenen krulden bij al dat 'heerlijk' en 'lekker'.

'Ik wil gewoon in bed,' zei mama, 'ik wil gewoon in bed,' en ze begon te huilen, zonder snikken, alleen maar tranen die hun weg zochten over haar smalle gezicht.

'Wilt u niet even...?' begon de verpleegster, maar ze stopte toen ze mama aankeek. Ik zag haar besluiteloze blik, zag dat ze niet wist of ze nu door moest zetten of niet.

'Ik wil gewoon naar bed,' zei mama, met die vreemde tranen in haar stem, haar gezicht lelijk van ingehouden emotie, 'ik wil alleen maar gewoon in bed.'

'Goed dan.' Ze hielp mama uit haar peignoir en trok de deken glad over haar benen. Toen liep ze naar de wieg en haalde, tegen alle regels in, de slapende Ditte eruit.

'Geniet nog maar even lekker van uw kindje.' Er was iets weerloos in haar gezicht toen ze het slapende meisje naast mama legde, en prompt vergaf ik haar de belerende toon. Het viel vast ook niet mee om zelf niemand te hebben bij wie je thuiskwam.

Mama keek naar Ditte. Ze liet haar vinger langzaam over haar neusje, de zwarte haren, de gebalde vuistjes, de gesloten oogjes glijden.

Ik begreep het niet. In plaats dat ze lachte, ging ze harder huilen, tot ze haar gezicht in het kussen verborg om haar snikken te smoren.

En al die tijd had ze niet naar mij gekeken. Alsof ik er niet was.

Het duurde drie weken, toen kwam mama haar bed uit. Op een ochtend zat ze aan de ontbijttafel, zorgvuldig gekapt en gekleed, een mooie ketting om en de lichte geur van rozenwater om haar heen. Het was net als vroeger.

Toch niet. Als ik erover na ging denken begreep ik niet wat er anders was, kon ik niet benoemen wat dat was: maar het was er, iets krampachtigs, ondanks dat mama deed zoals ze altijd deed, iets anders – misschien haar glimlach, haar manier van bewegen – alsof het haar lichaam inspanning kostte om de vorm aan te nemen die het altijd al had gehad.

Of was het om de manier waarop ze haar brood smeerde, alsof ze zich er met moeite op moest concentreren?

Zij gaf die dag Ditte de fles, haar rug recht als altijd, het kindje tegen zich aangedrukt. Ze praatte naderhand tegen Ditte, de woorden die een moeder tegen haar kind zegt, onzinwoorden, brabbeltaal. Dat zorgde bij mij voor oplucht-ting: zie je wel, mama wordt wel beter. Het is al bijna weer zoals vroeger. Zoals het moet zijn.

Na het middageten ging mama weer naar boven. Ik zat met papa aan de tafel en ik zag hoe hij haar nakeek toen ze naar de deur liep.

‘Mama is mager geworden,’ zei ik, toen ik de slaapkamerdeur hoorde dichtgaan.

‘Ja.’

Ik bleef zwijgen, want dat ‘ja’ klonk alsof er meer op zou volgen.

‘Wat vind je van mama?’

Ik haalde mijn schouders op – wat een vreemde vraag! Wat moest ik zeggen, zonder mij ongemakkelijk te voelen?

‘Mama is moe,’ zei ik, ‘na een poosje gaat dat wel over.’

‘Denk je?’ zei hij. Het klonk opgelucht.

Ontroerend eerbetoon aan een kind dat er niet mocht zijn

Ditte Stein wordt geboren op de dag dat Nederland capituleert. Als het gezin Stein in 1943 bericht krijgt dat ze zich in kamp Vught moeten melden, besluiten ze onder te duiken – zonder Ditte. Ditte wordt meegenomen door de huishoudster. Maar door toedoen van de burgemeester wordt Ditte anderhalve week later al opgepakt en helemaal alleen op transport gezet naar Auschwitz.
Lotte, pleegzus van Ditte, overleeft de oorlog en gaat jaren later terug naar het dorp waar ze opgroeide. Daar beleeft ze het verleden opnieuw.

Het meisje dat verdween is gebaseerd op het waargebeurde verhaal van de familie Frank uit het Betuwse Lienden.

Els Florijn won met *Het meisje dat verdween* de ND|BCB Publieksprijs 2011. Haar recente roman *Rode papaver* oogst veel waardering.

'Halve nacht wakker gelegen van *Het meisje dat verdween* van Els Florijn. Het kan dus dat goede literatuur je je nachtrust kost. Moet maar.' – Andries Knevel via Twitter

NUR 301

9 789023 952015

www.uitgeverijmozaiek.nl